

Liczebniki – podstawowe informacje

Liczebniki to leksemy, które spełniają w grupie imiennej funkcję członu zależnego. Liczebnik pozostaje z członem głównym grupy imiennej w stosunku wzajemnej determinacji. Liczebnik determinuje liczbę i przypadek członu głównego, natomiast człon główny determinuje rodzaj gramatyczny liczebnika. Por. zdania:

- Na sali operacyjnej byli dwaj lekarze.
- Na sali operacyjnej było dwóch lekarzy. Na sali operacyjnej było pięciu lekarzy.
- Na sali operacyjnej były dwie lekarki. Na sali operacyjnej było pięć lekarek.
- Na sali operacyjnej było dwoje (pięcioro) lekarzy.

Liczebniki cechują się fleksyjną kategorią liczby i przypadku. Semantycznie wyrażają liczbę, i to w sposób określony lub nieokreślony.

Klasa liczebników obejmuje dwie podklasy: liczebniki główne i zbiorowe. Liczebniki główne łączą się z rzeczownikami o fleksyjnej kategorii liczby. Liczebniki zbiorowe łączą się z pluraliami tantum, rzeczownikami nijakimi typu *dziewczę, cielę* i rzeczownikami męskoosobowymi, wskazując w tym ostatnim przypadku na niejednorodność płci członków jakiegoś zbioru. Swoisty charakter mają tzw. liczebniki partytywne - typu *wiele, ile, tyle, dużo, mało, trochę, nieco*, które się łączą z rzeczownikami policzalnymi i niepoliczalnymi i wskazują miarę substancji (*trochę wody*), właściwości (*dużo nienawiści*) lub informują o wielkości zbioru (*dużo osób, wielu kolegów, tyle ludzi*). Inne klasy liczebników, znane z gramatyki szkolnej, tj. liczebniki porządkowe, ułamkowe, wielokrotne (*dwukrotny, stokrotny*), wielorakie/ilorakie (*dwojaki, wieloraki*), mnożne (*podwójny, poczwórny*) mają paradygmat przymiotnikowy i pełnią podobne funkcje jak przymiotniki. Liczebniki ułamkowe, będące złożeniami liczebników i rzeczowników, semantycznie zbliżają się zaś do rzeczowników typu - *garść, litr, metr*.

1. Liczebniki główne:

a) określone - *dwa, oba, obydwaj, pięć, dwadzieścia, sto*

b) nieokreślone - *kilka, kilkanaście, kilkadziesiąt, kilkaset, parę, paręnaście, parędziesiąt, paręset*

- liczebniki *tysiąc, milion, miliard, bilion* zbliżają się swoim charakterem do rzeczowników i odmieniają się jak rzeczowniki

2. Liczebniki zbiorowe:

a) określone - *dwoje, pięcioro, trzynaścioro, dwadzieścioro*

b) nieokreślone - *kilkoro, kilkanaścioro, kilkadziesięcioro*

3. Liczebniki partytywne (częstkowe):

a) określone - *pół, półtora, ćwierć*

b) nieokreślone - *ile, ileś, ilekolwiek, tyle, wiele, dużo, mało, nieco, trochę*

Uwaga: składnia zgody obowiązuje w C. i Ms. (dwojgu drzwiom, o dwojgu drzwiach), nie dotyczy to jednak rzeczowników państwo i rodzeństwo (dwojgu państwa, o dwojgu państwa). W przypadku liczebnika oboje obowiązuje składnia zgody tylko w przypadku par małżeńskich (oboje rodzice X oboje podróżnych, autorów)

Ankieta w sprawie liczebników zbiorowych (A. Dmowska, T. Karpowicz, PJ 1993/z. 6, s. 355 - 359):

1. (3, dziewczę nie być) na zajęciach.
2. Wczoraj (przyjść) na świat (21, niemowlę).
3. (15, szczenię, spać) od siódmej do dwunastej).
4. Mogliśmy usłyszeć (2, skrzypce).
5. Za rok (przyjechać) do nas (75, dziecko).
6. Kulig składał się z (15, sanie).
7. Pani profesor, ile skrzypiec mamy w największej szafie? - (8).
8. Na pierwszej stronie znalazła (10, przykazanie).
9. W rajdzie (wziąć) udział (15, pani) oraz (17, pan), w sumie (32, uczestnik).
10. Cała klasa, (27, chłopiec i dziewczę), nie mogą pojechać na wycieczkę.
11. (30, ptaszę) nie trzyma się na balkonie!
12. Nie znaleziono (4, zwierzę).
13. W naszej klasie, liczącej (27, uczeń), jest tylko (11, chłopiec).
14. W (4, sanie) jechali wieśniacy.
15. Nie zwracaj sobie głowy (3, dziewczę).
16. (9, student), to znaczy (3, dziewczyna) i (6, chłopak) (wziąć) udział w pracach badawczych naszej katedry.
17. (15, drzwi) pomalowano na czerwono, a (3, drzwi) na niebiesko.
18. Potrzebuje do sklepu (12, nożyczki do paznokci).
19. Musisz kupić (5, różne nożyce).
20. Dyskutanci rozumowali szablonowo. Z (4, usta) płynęły prawie te same słowa.

Ankieta w sprawie liczebników zbiorowych (A. Dmowska, T. Karpowicz, PJ 1993/z. 6, s. 355 - 359):

1. (3, dziewczę nie być) na zajęciach. *trojga dziewcząt nie było*
2. Wczoraj (przyjść) na świat (21, niemowlę). *dwadzieścioro jeden niemowląt*
3. (15, szczenię, spać) od siódmej do dwunastej). *piętnaścioro szczeniąt spało*
4. Mogliśmy usłyszeć (2, skrzypce). *dwoje skrzypiec*
5. Za rok (przyjechać) do nas (75, dziecko). *przyjedzie siedemdziesięcioro pięcioro dzieci, siedemdziesiąt pięcioro*

6. Kulig składał się z (15, sanie). *piętnaściorga sań*
7. Pani profesor, ile skrzypiec mamy w największej szafie? - (8). *ośmioro*
8. Na pierwszej stronie znalazła (10, przykazanie). *dziesięcioro przykazań*
9. W rajdzie (wziąć) udział (15, pani) oraz (17, pan), w sumie (32, uczestnik). *trzydzieści dwoje, trzydzieścioro dwoje uczestników*
10. Cała klasa, (27, chłopiec i dziewczę), nie mogą pojechać na wycieczkę. *dwadzieścioro siedmioro chłopców i dziewcząt, dwadzieścia siedmioro*
11. (30, ptaszę) nie trzyma się na balkonie! *trzydzieściora ptasząt*
12. Nie znaleziono (4, zwierzę). *czworga zwierząt*
13. W naszej klasie, liczącej (27, uczeń), jest tylko (11, chłopiec). *dwadzieścioro siedmioro, dwadzieścia siedmioro*
14. W (4, sanie) jechali wieśniacy. *czworgu saniach, czworo saniach (arch.)*
15. Nie zwracaj sobie głowy (3, dziewczę). *trojgiem dziewcząt*
16. (9, student), to znaczy (3, dziewczyna) i (6, chłopak) (wziąć) udział w pracach badawczych naszej katedry. *dziewięcioro studentów wzięło*
17. (15, drzwi) pomalowano na czerwono, a (3, drzwi) na niebiesko. *piętnaścioro - troje drzwi*
18. Potrzebuje do sklepu (12, nożyczki do paznokci). *dwanaściorga nożyc, dwunastu par nożyc*
19. Musisz kupić (5, różne nożyce). *pięcioro, pięć par różnych nożyc*
20. Dyskutanci rozumowali szablonowo. Z (4, usta) płynęły prawie te same słowa. *czworga ust*